

СЪВРЕМЕННАТА ПОПУЛЯРНА МУЗИКА В УЧЕБНИЦИТЕ ПО МУЗИКА ЗА УЧЕНИЦИ В ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ

Драгомир Милев¹

Преди да си помисля, че изобщо е възможно да поема по някой от многобройните пътища на професионалната музика, аз (както може би повечето бъдещи музиканти и учители по музика) просто обичах да слушам музика, като най-много внимание отделях на съвременните популярни стилове. Години по-късно основните ми музикални, но вече и педагогически интереси са насочени точно към тях. Целта на това изложение е да се изведе значението на съвременната популярна музика в обучението на учениците в юношеска възраст и да се очертаят някои порочни практики в учебниците.

I. Принципни положения

1. Как ни учи музиката?

Най-важната част от часа по музика е всъщност самата музика поради факта, че тя е педагогична сама по себе си. Съставляващите елементи, до които можем да достигнем чрез нея, се групират в две области: **пряко музикални** и **непряко музикални**, като двете често си взаимодействат.

A) Елементи с пряко отношение към музиката. Тук се включва всичко, отнасящо се до самото звуково съдържание на музикална пиеса: композиция, аранжирмент, оркестрация, вокално и/или инструментално изпълнение, продукция, запис, смесване, мастерирание и др. Всеки от

¹ *Драгомир Милев е студент в магистърската специалност „Педагогика на обучението по музика“. Настоящият текст е курсова работа, подготвена под научното ръководство на доц. д-р Емил Деведжиев.*

изброените елементи оказва влияние на музикалните ни представи, свързани както с пиесата, така и с музиката като цяло. Звученето ни учи, дори и несъзнателно, защото музикалните представи на човека се разширяват само чрез възприемане на музика: той не може да знае конкретно как звучи гайдата или прогресив рока, без да го е слушал и съответно възприемал. А ако представянето на нововъзприетия музикален елемент, в случая гайдата, е лошо, то не заема място в съзнанието ни на „лоша гайда“, а просто на „гайда“, защото не сме възприели друга, с която да я сравним. Примерът може да изглежда прост, но ако го разгледаме в по-общ план и имаме предвид нещо по-сложно или обширно, като някаква музикална форма, вокални нюанси при изпълнение или дори характер на звучене на цял музикален стил/жанр, разграничаването на „лошо“ (неадекватно, технически некоректно, стилово чуждо и т.н.) от „добро“ с нетренирано „просто ухо“ става далеч по-трудно и неясно.

Б) Елементи с непряко отношение към музиката. Тук намират място много от факторите, замесени в творческия процес, като физическото и душевното състояние на твореца, времето и епохата, в която твори, вдъхновението и др. За да съществува едно произведение, някой му е дал живот с някаква цел, обикновено придавайки му някакъв смисъл. Пред нас стои история, случка, пример, било то положителен или отрицателен, до който ние ще се допрем и ще изберем дали да се асоциираме с него, или не. Но ако не сме възпитани да се замисляме за изброените неща, ние може да станем съучастници чрез генериране на гледаемост/доходи/слава на може би недобронамерени създатели или да бъдем жертви, ако се оставим да ни се внушават съмнителни неща.

Учебникът може и трябва да е едно от нещата, които дават примери пред подрастващите – каква е била, каква е, каква трябва да е и каква може да бъде музиката. Една песен в обучението трябва да отговаря на определени изисквания. Освен композиция и текст също толкова важно е

какви са звукът и записът, не на последно място и защо съществува. Някога определени изключения могат да бъдат направени в зависимост от целта, която се преследва чрез песента: например ако искаме да покажем първите делта блус записи с музикалноисторическа цел, няма как да очакваме качествен аудио запис и модерен звук.

2. Психологическо функциониране и влияние на музиката върху подрастващите

По време на юношеската възраст музиката има най-голямо значение за човека². А към осемнадесет-двадесетгодишна възраст човек е почти завършил формирането на вкуса си³. След това „новата“ музика преминава през призмата на вече изградената представа за музиката⁴. Поради тази причина музиката, която се слуша в час, както и тази, която фигурира в учебниците, е от огромно значение. Тя може да въвлече децата в себе си, изграждайки им вкус и естетически представи. Това прави качеството, смисъла и педагогическата причина на всяка една песен, която е представена като пример в учебника, ключови за музикалното и естетическото възпитание. Ето защо както учителите, така и авторските колективи и издателства трябва да са много внимателни при подбора на песните.

Взаимодействието с музиката е начин за изследване, определяне и заявяване на усещането за себе си, кара ни да се чувстваме пълноценни⁵. Текстът може да играе голяма роля, ако е на разбираем език, той носи по-ясен смисъл за слушателя. Важна характеристика на музиката за юношите е, че тя говори за техните тревоги⁶. Авторите и учителите не трябва да си затварят очите пред това. Напротив, знаейки това, те могат да подберат

² **Laiho**, Suvi. The Psychological Functions of Music in Adolescence. – In: *Nordic Journal of Music Therapy*, 2004, 13 (1), p. 48.

³ **Levitin**, Daniel J. *This is Your Brain on Music: the Science of a Human Obsession*. Dutton Penguin, 2006, p. 226.

⁴ *Ibidem*, p. 227.

⁵ **Laiho**, Suvi. *Op. cit.*, p. 54

⁶ *Ibidem*, p. 49

песни с подходящи за житейския период на подрастващите текстове. Чрез тях индиректно могат да се обяснят конкретни проблеми, за да намери подрастващият утеха или радост, смисъл в живота и света.

На базата на многобройни проведени изследвания Суви Лайхо обобщава психологическите функции на музиката в юношеската възраст. От гледна точка на перспективата на развитието, психическото здраве и на това, юношите да могат да се подкрепят от музикална дейност, функциите се систематизират в четири области⁷:

- емоционално равнище (emotional field) – функции на музиката, отнасящи се към емоциите и настроенията⁸;
- самоличност (identity) – възможността на музиката да насърчи поставяне под въпрос, реструктуриране и укрепване на самоличността⁹;
- междуличностни отношения (interpersonal relationships) – преживявания, свързани с чувство за принадлежност, интимност и уединение¹⁰;
- способност за действия (agency) – умения, активност¹¹.

Имайки предвид това, авторите на учебници и учителите трябва внимателно да избират репертоара си. Чрез него може да се преподават и възпитават както музикален вкус, възприятие, представа, така и различни (непряко музикални) елементи от най-различни области на човешкото съществуване, които влияят върху изграждането на светогледа, включително на интелектуалните нагласи и личностните качества, както и върху схващането на човешкия живот като въпрос (проблем, път, състояние, мотивиращо непрестанно усъвършенстване и т.н.).

⁷ Ibidem, p. 51.

⁸ Ibidem, p. 52.

⁹ Ibidem, p. 52.

¹⁰ Ibidem, p. 52.

¹¹ Ibidem, p. 52.

II. Разпад на явлението „песен“ и възможни проблеми с компонентите му в учебна среда

За да станат по-ясни аргументите в полза на принципните положения по-горе, трябва условно да разчленим песента на основни компоненти и да ги разгледаме, като очертаем някои от проблемите, свързани с тях.

1. Музика

Тук може да срещнем няколко основни проблема. Първият е, когато песента се опитва да имитира конкретен жанр или стил, но не успява. Това често се случва, когато се композира песен с цел да „демонстрира“, да е подобна на някакъв стил или жанр, без обаче да е усвоена и съответно предадена есенцията му. Когато това, което искаме да предадем, не се илюстрира с вече съществуваща от този период/жанр/стил песен, а ползваме нарочно композирана такава, може би с цел тя да влезе в учебник, вниманието ни трябва да се насочи към проблема за нейната автентичност на звучене, може би и автентичност на композиране. При несъответствие с „истинското“ е възможно построяване на фалшива идентичност за конкретен музикален елемент, стилистика, дори цял музикален жанр. При липсваща база за сравнение в музикалния опит на децата всеки музикален пример от нов тип, който претендира да онагледява даден жанр или стил, лесно може да се схване от тях за негов образец, особено когато е изложен в учебник по музика. Пример за това е, когато една песен е представена като рок, но няма характерното звучене за което и да е движение в рок музиката, нито има композиционния заряд да бъде такава. Ако е изработена само от скучно звучащи и нединамично програмирани дигитални (MIDI) инструменти, без характерното живо свирене, адекватно пеене и съпътстващата го енергия, въпросната песен няма как да покаже на какво е способен стилът/жанрът, който се опитва да представи.

Освен композицията в категория „музика“ може да включим цялостното звучене на записа, музикалността на аранжимента и качеството на продукцията. Всеки един от тези елементи е не по-малко важен от предходния, правейки negliжирането им пагубно. Нелогичният, безвкусен аранжимент може да направи стойностната песен скучна за слушане. Жанровите и стилови звукови качества, отношението на музикантите към музиката като цяло, свиренето им заедно (по време на записа), инструменталните им способности могат да бъдат показани и преподадени само чрез музикален запис.

Следвайки дотук казаното – а именно, че възприетата музика изгражда музикалните представи, което формира вкуса и концепцията за музиката, то качеството на въпросната музика е от огромно значение. Чрез насочено слушане от учителя учениците могат да отделят и да чуят определени елементи от музиката, които на първо време може би са им убягнали в голямата картина. По този начин палитрата от музикални възприятия се разраства, а подрастващите намират обяснение какво чуват и защо усещат, каквото усещат. Надграждайки елементи над първоначалните, учителят може да накара учениците да чуят кога конкретен музикален елемент вътре в песента се променя и това може да даде допълнителен пласт за размисъл – защо той се променя и каква е била целта¹². Това може да стане само и единствено при висококачествено ниво на изпълнение, запис, композиция и аранжимент.

2. Текст

Не е рядко един текст на детска песен, обикновено композирана с цел да бъде в учебник или друго пособие с детска ангажираност (сборник с детски песни например), да звучи фалшиво, сякаш не е плод на истинско и

¹² **Beach**, Pamela, Benjamin Bolden. Music Education Meets Critical Literacy: A Framework for Guiding Music Listening – In: *Music Educators Journal*, 2018, 105 (2), p. 45.

искрено вдъхновение, а има друга целева преднамереност – да учи/проповядва. Един текст може да бъде прекалено „прозрачен“ за подрастващите, следователно отхвърлен, поради различни причини. Някои от тях са: когато тематиката е уж близка до юношите, но е изложена по прекалено детски начин, или когато в текста са „наредени“ красиви думи по дълбока тема, но нищо съществено не се казва с тях. Но най-важната причина може би е, когато текстът не звучи искрено. Разбира се, тук огромно и решаващо значение има изпълнението му. Не твърдя, че в текста не трябва да се пее за доброто и нещата, свързани с него. Но за да не бъде отхвърлен, въпросното „проповядване“ трябва да е скрито и потопено в искреност и истинност, слушателят да не се чувства пряко обект на творбата. При представяне на една история по начин, по който ученикът сам да достигне до значението и смисъла, заложен в нея, той най-лесно може да влезе в диалог с автора, да се замисли и да си вземе поука (ако е вложена такава), без да бъде „насилствено“ побутван към това.

3. Цялостен замисъл и педагогическа преднамереност

При сблъсък с многобройни ситуации от конкретен тип мозъкът има свойството да извлича сходните неща в когнитивни схеми (cognitive schema)¹³. Според Левитин, това се прилага и при слушането на музика. С достатъчно допир до определен жанр хората изграждат определена схема какво да очакват¹⁴. Ползвайки това, авторите и учителите би трябвало да имат голяма роля в изграждането на правилните според тях схеми на слушане у учениците, като разкриват тайната на различни жанрове, което потенциално би оказало влияние върху вкуса им. При липса на нови схеми слушането на различна музика от тази, която вече слуша ученикът, би

¹³ Levitin, Daniel J. Op. cit., p. 113.

¹⁴ Ibidem, p. 228.

станало много трудно – през призмата на рапа джазът изглежда необятен, както и обратното. Но не трябва и да забравяме, че в юношеската възраст музиката има способността да възбуди чувство за единство и принадлежност. Слушането на музика заедно с приятел е възможност за споделени усещания¹⁵ и понякога е нормално желанието за принадлежност – да си част от нещо – да се предпочете пред личния вкус. Според мен създаването на различни когнитивни схеми, тоест разбирането на есенцията на стилове/жанрове би могло да контрира този проблем, правейки дадена музика по-достъпна и по-разбираема за повече ученици. Една от възможностите за това е въвеждането на групичка от класа в някакъв жанр. Това би свалило входната бариера за другите ученици, защото вече има някой от техния „отбор“, който проявява интерес към предложеното от учебника/учителя.

Анализът на текстове и музика, воден от вечния въпрос „Какво казва авторът?“, може да вдигне нивото на критичното мислене у юношите. Това им помага да разберат, че музиката (и други неща в живота ни) се прави от определени хора с определени гледни точки, позиции и цели, обслужващи интересите им. Тези интереси никога не са неутрални¹⁶ по отношение както на вложения смисъл в конкретна песен, така и на причините за създаването ѝ. Всяко от изброените неща може да се различава от представените на първо време. Това може да се отнесе и към песни с по-дълбока и сериозна социална и глобална тематика. Потенциално тази критичност може да се пренесе и отвъд слушането на музика.

Освен песните, преподавайки историята около тях (защо и как са създадени, гражданска позиция, творчески и житейски път на авторите, справянето – или липсата му – с проблемите им), би могло да формулира у

¹⁵ Suvii, Laiho. Op. cit., p. 52.

¹⁶ Beach, Pamela, Benjamin Bolden. Op. cit., p. 44.

юношите представи за времена и епохи, успехи и провали, идеи и вярвания за света, краткотрайността на живота и вечността на изкуството. Често музиката отразява заобикалящата автора среда, било то вътрешна или външна. По този начин споменатите по-горе пряко и непряко музикалните елементи си влияят. Има случаи, когато определен звук вдъхновява твореца или когато по време на запис, изпълнителят е под въздействието на алкохол или други вещества, което оказва влияние на финалния продукт. Добавянето на този човешки фактор дава усещане, че това, до което се докосват учениците, е направено от хора. Хора като тях. Хора, които също грешат, които имат чувства, преминават през трудности и щастливи моменти, срещи и раздели и други препятствия по пътя си. Това би било полезно и потребно на учениците в различно отношение. Но когато песента е „изфабрикувана“ за учебника, не е част от света, преди да бъде заложена за изучаване, тази идея пропада.

Освен изброеното дотук, също толкова важна цел на подбора на репертоар в учебниците по музика трябва да има психическото развитие на юношите. През тази крехка, но същевременно ярка и буйна възраст те се сблъскват със света по начин, неприсъщ за живота им досега. Изграждат се и укрепват както личностни качества, така и концепции за заобикалящата среда и света като цяло. Музиката може да влияе както позитивно, така и негативно на този процес; затова преподаваните песни са от изключително значение. Според проведено в началото на ХХІ век проучване 81 процента от младите хора казват, че музиката играе важна роля в живота им и е повлияла на разсъжденията им по важни въпроси¹⁷. Според Американската педиатрична асоциация юношите в риск са по-

¹⁷ Ibidem, p. 54.

склонни да слушат песимистична музика, която е близка до житейските им проблеми¹⁸.

По всички изброени области, изведени от Лайхо и другите цитирани автори, могат да се изберат подходящи песни, които да влияят по позитивен и градивен начин. С използване на тематика, близка до подрастващите, до проблемите, терзанията и въпросите им и преподадена по правилен начин, би могло да се подкрепи и подпомогне „справянето“ с израстването и развитието им.

III. Примери от няколко учебници

1. Scorpions – „Wind Of Change“

В: Толедова, Милка, Любомира Христова, Пена Запрянова. Музика 8. клас. София: „Изкуства“, 2017.

По „критериите“, описани горе, песента има място в учебник по музика. Бандата е популярна, песента е добре изсвирена и записана. Основният проблем тук е несъответствието между звученето на песента и звученето на придружаващия я синбек. Звуците нямат естетическите качества на оригинала, семплите са много остро и насечено наредени по миди решетката (grid). В левия канал може да чуем „наредена“ китара, несъответстваща на реалния китарен звук и маниер на свирене. Същото може да кажем за цялостното звучене на миди инструментите – най-остро впечатление прави соло китарата, както и абсолютно равната динамика на всеки един удар на фус чинела (в десния канал).

В този запис няма нищо педагогично, дори напротив, опасно е това да служи за взаимодействие (пеене) с рок музиката.

¹⁸ **Council on Communications and Media.** Impact of Music, Music Lyrics, and Music Videos on Children and Youth. – In: *Pediatrics*, 2009, 124 (5), p. 1490.

2. Г. Христов и Р. Кирилова – „Всичко е музика“

В: Толедова, Милка, Любомира Христова, Пена Запрянова. Музика 9. клас, София: „Изкуства“, 2018.

Не си представям метода, по който така звучащата естрадна песен с подобен текст би била успешно преподадена в девети клас. Дори може да има обратен ефект – учениците да „отпишат“ цялата естрада, ако не намерят нищо интересно в песента. Въпреки това при успешни преподавателски действия песента има известна историческа стойност – добре олицетворява цялостното звучене на естрадния период в българската музика, както и дава представа за текстовете на песните тогава. Макар и частично по-добро, нивото на синбека отново търпи големи критики, подобни на тези, от първата представена песен. Лошо впечатление правят всички дигитални инструменти в записа.

3. „Татковина“

В: Толедова, Милка, Любомира Христова, Пена Запрянова. Музика 9. клас, София: „Изкуства“, 2018.

Неадекватно е такава песен, особено с подобен аранжимент да присъства в учебник по музика за девети клас – тъй като най-вероятно учениците вече са я чули и пели поне в един от класовете на началното си образование и може би я асоциират с периода, в който са били малки. „Налагането“ от учебника да се пее тази песен би предизвикало смях или досада, но не и родолюбие. Това се „бетонира“ и от странния опит за „модерен“ аранжимент (пример, че модерно изпълнение на тази песен може да звучи добре, е това на Ку-Ку Бенд, аранжимент: Евгени Димитров).

4. Криско – „Дали това любов е“

Пейчева, Лозанка, Стефанка Георгиева, Венцислав Димов, Милен Димитров. Музика 8. клас, издателство „Просвета“, 2027.

Мога само да си въобразя причините, поради които песен на Криско се озовава в учебник по музика. Аз го тълкувам като опит на авторите да скъсат дистанцията между учениците и учебника, вкарвайки песен на един от най-известните и същевременно скандални съвременни поп/рап изпълнители. Не бих отхвърлил веднага такъв ход, но не смятам, че в случая това е правилната песен. Музиката дава добър образ на стилистиката, но откъм смисъл и текст има доста какво да се желае. Не виждам как изказ, като „тялото ти всички са го пожелали“ и „дрехите по теб заложени капани“ би повлиял позитивно на осмокласници.

Дълбоко вярвам, че както ние като учители, така и хората, които пишат учебници, носим пряка отговорност *днес* за музикалното възпитание и образование. А това днес определя утрешния ни ден.